

Bursa'da Emîr Sultan
Camiî.

Hayat TARİH

MECMUASI

Bu sayıda neler var

Kerem İle Hamlet	4
Türkiye'de Seçim Tarihi	9
Vükelâ Vapurları	17
Bugün Dünyada Kaç Devlet Var	21
Tökeli İmre	29
Ayın Takvimi	33
Emîr Sultan	34
XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Devleti	36
Mâbeynci Âtîf Bey'in Hatıraları	41
Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları	49
İki Kartpostal	59
Topkapı Sarayı Saltanat Arabaları Dairesi	60
İlk Türk Heykeli	67
Zorla Çalıştırılan Çocuklar	69
Tarih Kültürünüzü Ölçüyoruz	73
Bizde İlk Sergi	74
Tulumbacılar	78
Sivas Kongresi'nde Bir Amerikalı Gazeteci	83
Varşova Casusu	88
Tarihe Akan Bir Ay	93
Kitaplar Arasında	94
Tarih Postası	96

Hayat **TARİH**
MECMUASI

Aylık Kültür
Mecmuası

YIL : 1 SAYI : 9
CİLT : 2 1 EKİM 1965

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii
A. Ş. Basimevi - Divanyolu
Türbedar Sok. No: 22 İstanbul
TEL: 27 95 10 (4 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Ca-
ğaloğlu-İstanbul TEL: 27 12 07

Memleketimizde ilk
seçim bundan 88 yıl
önce yapılmıştı

Yazan : Reşad Ekrem Koçu

Türkiye'de Seçim Tarihi

1877 seçimleri, yüzyıllar boyunca mutlakiyetle idare olunmuş vatanımızda parlamentolu rejime giriştir. Türkiye'de meşrutiyeti kuran 1293/1877 Kanunvesası-Anayasası'na göre «Millî Meclis», padişah tarafından kaydıhayat şartıyla tayin edilen bir Ayan Meclisi ile halk tarafından seçilen bir Mebusan Meclisi'nden kurulacaktı.

Memleketimizde bu ilk seçim bir seçim kanununa göre yapılmadı. Hükümet, meclisi kuracak mebuslar için muayyen bir rakam kabul etti ve bunu 130 kişiden az olmamak üzere tespit etti. O zaman tespit edilen son rakamın ne olduğunu öğrenemedik. Bu rakam, vilâyetlere, ehemmiyetlerine göre taksim edildi; her vilâyet gösterilen miktarda mebusunu seçerek İstanbul'a yolladı. İstanbul da dahil olmak üzere her tarafta seçimi, halk veya halkın seçtiği ikinci seç-

menler değil, vilâyet meclisleri yaptı. Fakat İstanbul'a ancak 117 mebus geldi, yani asgari rakam olarak tespit edilen 130 kişiyi de bulmadı, bazı vilâyetlerden ise tek mebus dahi gelmedi.

İLK MECLİS TOPLANIYOR

Ayan ve Mebusan Meclisleri'nden teşekkül eden Millî Meclis, 6 mart 1293/19 mart 1877 pazartesi günü Dolmabahçe Sarayı'nın orta kısmını teşkil eden merasim salonunda II. Abdülhamid'in bir nutku ile açıldı. Nutku Said Bey (Mabeyn Başkâtibi) okudu.

Meclise Sultanahmet'teki Darülfünun binası tahsis edilmişti. İlk Osmanlı Meclisi Mebusanı ilk toplantısını bu binada 20 mart 1877 salı günü yaptı.

İlk İstanbul mebusları şu zatlardır: Ahmed Vefik Paşa, Hasan Fehmi Efendi, Hacı

Ahmed Efendi, Astarçılar Kethüdası Ahmed Efendi, Ahmed Hilmi Efendi, Hüda-verdi Ohannes Efendi, Vasilâki Bey, Sebuhan Efendi, Acıman Efendi, Nikolâki Solidi Efendi.

Meclis reisliğine Ahmed Vefik Paşa seçilmişti. Bu meclisin yapacağı işlerden biri seçim kanununu çıkarmaktı; 1293/1877 Rus Harbi başladı, meclis harp gailisi içinde 56 defa toplandı ve bu kanunu yapmadan 28 haziran 1877'de dağıldı. Aynı yıl içinde aynı usul ile ikinci bir seçim yapıldı, İstanbul'dan gene mebus çıkan Ahmed Vefik Paşa ikinci defa meclis reisi seçildi. İşte bu ikinci meclistir ki ilk seçim kanununu yaptı ve 31 yıl sonra yapılan 1908 seçimi, bu kanuna göre oldu. 1 kânunuevvel 1293/13 kânunuevvel 1877'de toplanan ikinci meclisin de ömrü uzun olmadı; İstanbul mebuslarından Astarçılar Kethüdası Ahmed Efendi'nin, «harp felâketinden padişahın da mesul olduğunu» ima eden sözleri üzerine, II. Abdülhamid, kanunuesasînin kendisine verdiği salâhiyete dayanarak meclisi dağıttı; Abdülhamid, kanunuesasîyi lağvetmemişti, bunun içindir ki Türkiye tarihinde bu hükümdarın istibdat devri denilegele 31 senelik devreye Abdülhamid'in meclissiz idaresi demek daha doğru olur.

Meclisin fesih fermanını, bizzat Meclis Reisi Ahmed Vefik Paşa'nın okuması şayanı dikkattir.

1908 SEÇİMİ (III. Meclis)

Üçüncü Meclis-i Mebusanı kuran seçim...

Kanunuesasiye göre mebuslar 4 yıl için seçilecek, Ayan Meclisi azaları, mebus sayısının üçte birini geçmemek üzere padişah tarafından kaydıhayat ile tayin edileceklerdi. 4 yıl sonra yapılacak seçimden itibaren mebusların Türkçe okuma bilmeleri ve biraz da yazı bilmeleri şart koşulacaktı. Müntehipler, mebusları, kendi vilâyetleri halkından seçmeye mecbur idiler.

Seçim Kanunu da gazetelerle 22 temmuzda ilân edildi. 1877'deki ikinci meclisin çıkardığı bu kanuna göre:

Seçim, vilâyetlerde sancak sancak yapılacaktı. Meselâ: Konya vilâyeti, biri merkez sancağı olmak üzere Isparta, Burdur, Teke ve Niğde sancaklarından teşekkül ediyordu, bu beş sancak, kendi mebuslarını ayrı ayrı seçeceklerdi. Nüfusu 50 000'den aşağı olan sancaklarda, 25 000 ve fazlası 50 000 itibar edilecek ve bir mebus çıkaracaktı; nüfusu 50 000'den fazla olan sancaklarda da 25 000 ve bundan fazla nüfus 50 000 itibar edilecekti. 18 yaşını dolduran Türk tebaası vatandaşlar ikinci müntehipleri (seçmen) seçecek, onlar da mebusları seçecekti, yani iki dereceli bir seçim yapılacaktı.

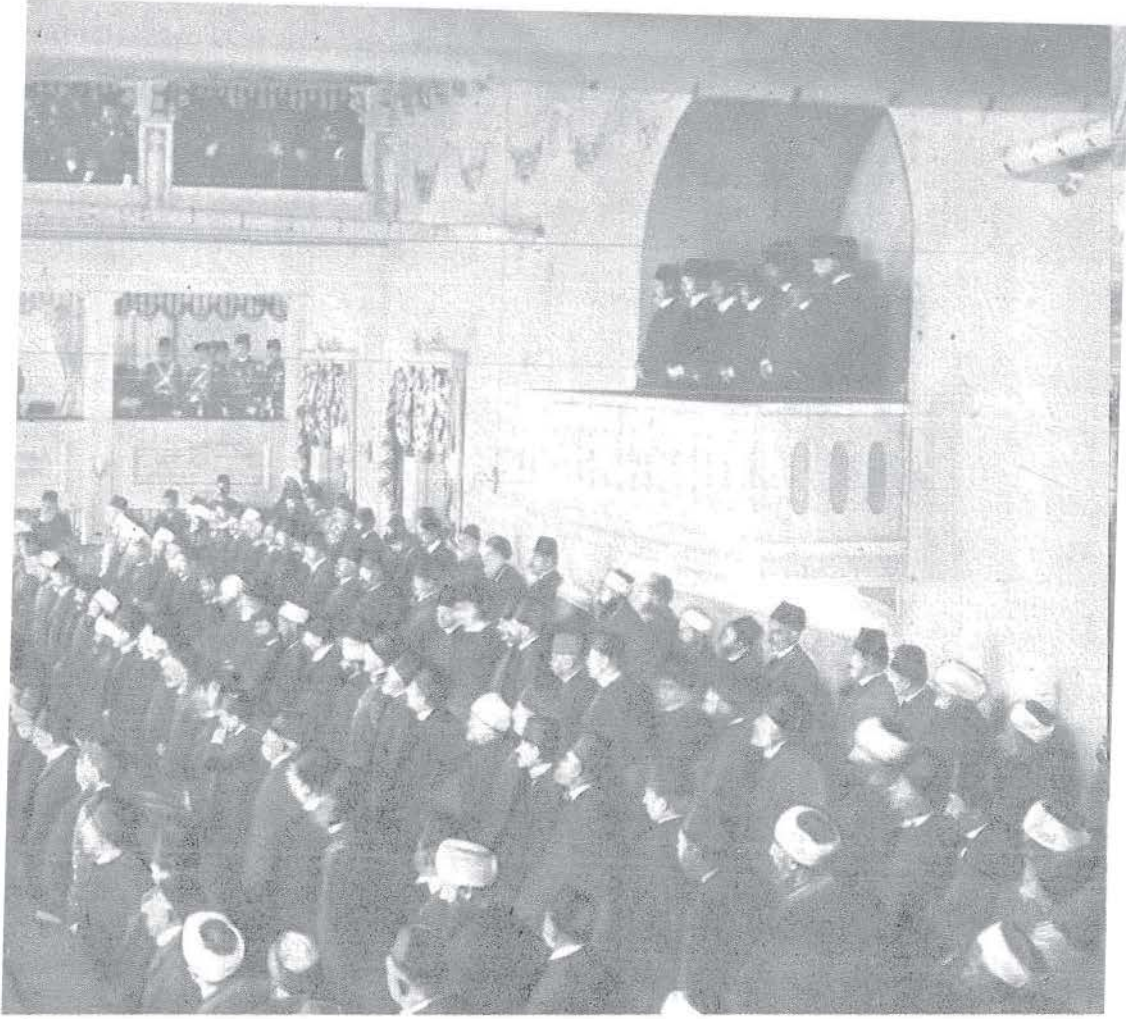

Mebus olabilmek için 25 yaşını doldurmuş olmak şarttı.

Hürriyetin ilânından, seçimin başladığı kânunuevvel ayına kadar geçen zaman, memleketin her tarafında, o devrin tabirince «keşmekeş-i münakaşat ve kıyl ü kaali matbuat» ile geçti ve İttihad ve Terakki Cemiyeti, memlekette tegallübe doğru gitmekle itham olunarak cemiyetin karşısında «Ahrar» adıyla bir muhalif siyasi parti kuruldu.

Mebus seçimi için bütün yurttaki tek gün kabul edilmemişti, meselâ Trabzon mebusları seçilip İstanbul'a geldikleri zaman, İstanbul'da henüz mebus seçimi yapılmamıştı.

Seçim, İstanbul'da 28 teşrinisani 1324/11 kânunuevvel 1908'de yapıldı, teşkilâtının henüz kuvvetli olmadığı bazı yerlerde kaybeden «İttihad ve Terakki» İstanbul'da tam

II. Meşrutiyet'te Meclis-i Mebusan'ın açılışı. II. Sultan Hamid'in açılış nutku Sadrâzam tarafından okunuyor. (Karşıdaki locada duran II. Sultan Hamid'dir).

liste olarak kazandı. Cemiyetin listesi şu idi:

Manyasizade Refik Bey (503), Ahmed Rıza Bey (472), Mustafa Âsım Efendi (475), Vitali Faraci Efendi (461), B. Hallacyan Efendi (455), Ahmed Nesimi Bey (425), Zöhrab Efendi (392), Kostantini Efendi (369), Hüseyin Cahid Bey (352), Kozmide Efendi (340) rey.

İstanbul'da kazanamayan Ahrar namzetlerinin en çoğu 64 rey almıştı.

İkinci müntehipler postane binasına konulan ve matbaa-i askeriyye müdürü Ziya Beyin yaptığı sanatkârane bir sandığa rey atmışlardı. Postane binası birinci nişancı taburu tarafından muhafaza altına alınmış, ikinci müntehipler bu suretle ordunun manevî baskısı altına konmuştu. Seçim bittikten sonra ders vekili Hâlis Efendi bir dua okumuş, sandık gene asker mu-

hafazasında Şehremaneti'ndeki heyet-i tefitişye odasına götürülmüştü.

Meclis, 17 Kânunuevvel perşembe günü gene Sultanahmet'teki binada toplandı. Siyah elbiseler giymiş olan mebuslar Nuruosmaniye'deki Mebusan Kulübü'ne, oradan da toplu olarak Beyazıt'taki Harbiye Nezaretine gitmişler, nezaretten meclise gayet parlak bir alayla ve ikişer ikişer arabalara bindirilerek götürülmüşlerdi. Ellerinde bayraklar tutan mebusların bindikleri araba sayısı 115 idi. Yol boyunca asker ve polis kıtaları dizilmişti. Meclis önünde de bahriye, mühendis ve tıbbiye mektepleri talebeleri yer almıştı.

Bando, açılış merasiminde sözleri Samih Beyin — Samih Rifat olması muhtemeldir — ve bestesi Zâti Beyin olan bir «Meclisi Mebusan Marşı» çaldı.

Abdülhamid'in açılış nutkunu başkâtibi

Cevad Bey okudu, bizzat meclise gelmiş olan padişah da kısa bir hitabede bulunarak:

«Meclisimizin huzurunda küşadından ve sizi cümleten burada gördüğümünden dolayı fevkalâde memnun oldum. Devamını ve hüsn-i muvaffakiyetini cenabıallahtan niyaz eylerim. Cenabıhak muvaffakıbilhayr buyursun». dedi.

1908 seçiminin «İttihat ve Terakki Cemiyeti»nin orduya dayanan silâhlı baskısı altında yapıldığı bir tarih hakikatidir. Buna rağmen, mecliste, İttihad ve Terakki'nin tahakkümüne karşı hakikî hürriyeti müdafaa eden bir muhalefet ile irticâî körükleyen seslerin çıkması gecikmedi. Matbuat- ta ise muhalefet, İttihad ve Terakki'ye karşı en ağır hücum ve tenkide geçti; muhalefetin en ateşin kalemlerinden Serbestî gazetesi başmuharriri Hasan Fehmi Bey köprü üzerinde öldürüldü. Hasan Fehmi Bey'in cenazesi bütün İstanbul'u ayağa kaldırdı, cenaze merasimi, İttihad ve Terakki'yi bu cinayet ile itham eden bir siyasi miting halini aldı. İktidarın mevkii ciddi bir şekilde sarsıldı.

Celseler hayli gürültülü cereyan ederken 31 Mart Vakası çıktı, meclis asi askerler tarafından basıldı, mebusların çoğu kaçıp gizlendiler, İttihad ve Terakki'nin mecliste en kuvvetli sözcüsü olan Hüseyin Cahid Bey'e benzetilen Lâzkiye mebusu Emin Arslan Bey asi asker tarafından öldürüldü.

Ordunun İttihadçı zabitler elinde bulunan kuvvetleri «Hareket Ordusu» adı altında İstanbul üzerine yürüdü ve karargâhını (Ayastefanos) Yeşilköy'de kurdu. Mebuslardan kaçabilenler de Hareket Ordusu'na sığındılar. Şehre mevzî musademelerle giren Hareket Ordusu, iktidarı İttihad ve Terakki'ye temine muvaffak oldu.

Bu üçüncü Osmanlı Meclis-i Mebusanı Ahmed Rıza Beyin riyasetinde vazifesine 1912 senesine kadar devam etti. İttihad ve Terakki fırkasının kendi bünyesinden çıkan gayrimemnunlarla muhalefet gittikçe kuvvetlendi ve İttihad ve Terakki sarsılmaya başlayan mevkii yeni bir seçimle kuvvetlendirmek için Sadrazam Said Paşa'yı tazyik etti: Âyanın da muvafakıyla 18 kânunusani 1912 tarihli bir irade-i seniye ile meclis dağıtıldı. Yeni seçim hazırlıklarına başlandı. O sırada kaydetmek lâzımdır ki «Ahrar» adı altındaki muhalefetin yerini onunla ölçülemeyecek kadar kuvvetli «Hürriyet ve İtilâf» partisi almış bulunuyordu.

1912 SEÇİMİ (IV. Meclis)

Memleketin her tarafında mülkî ve askerî idare amirleri İttihad ve Terakki'ye mensuptu. Kânunusâni sonlarında başla-

yan seçim; İttihad ve Terakki'nin ağır baskısı altında yapıldı. Muhalif matbuata imparatorluğun her tarafından yüzlerce imzalarla gelen binlerce telgraflara rağmen Said Paşa kabinesi sükûtu muhafaza etti Hattâ Sadrazam şubat ayı içinde konağını bile terk etmedi. Sandık başına giden vatandaşlar fiilî tecavüzlere de uğradığından bu seçime muhalefet mahfillerinde «Sopalı Seçim, Dayaklı Seçim» adı verildi. Seçimi her tarafta İttihad ve Terakki kazandı.

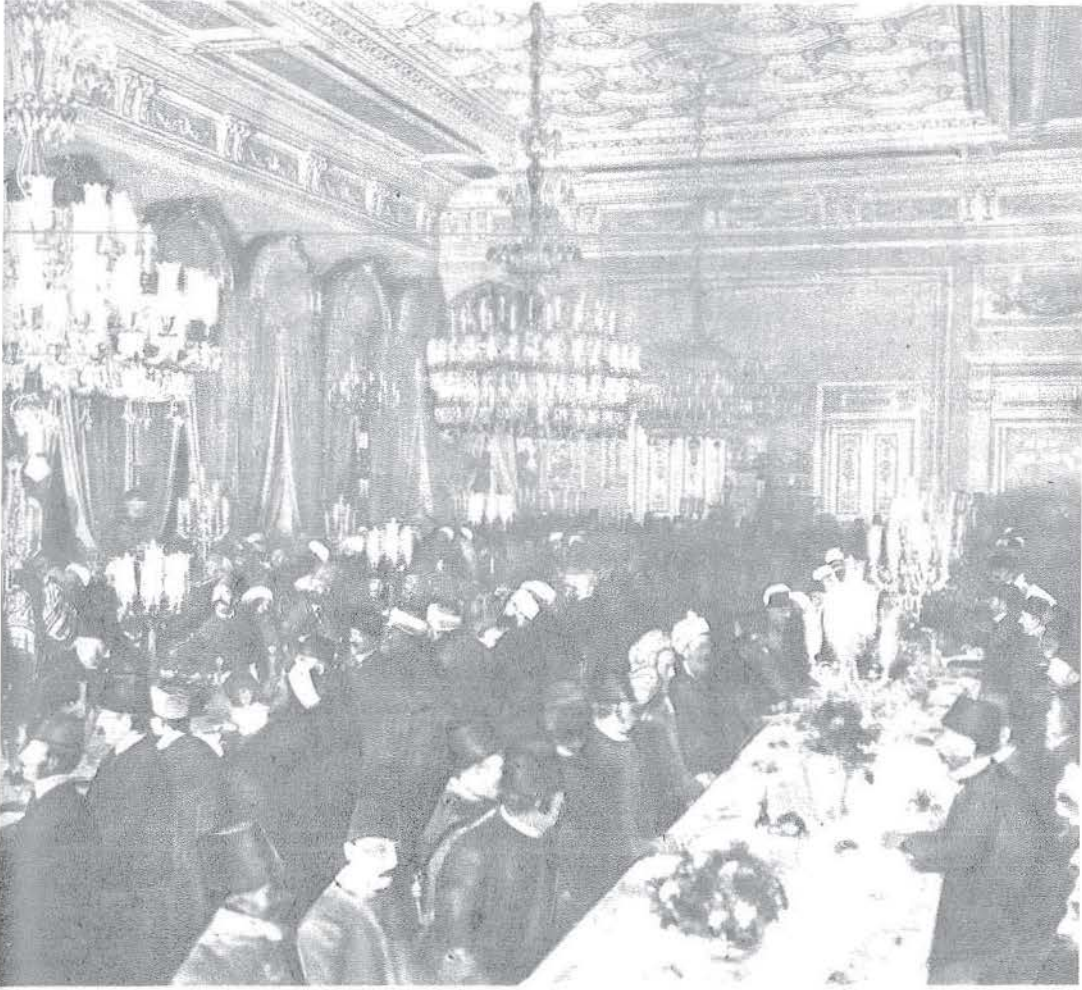
İstanbul mebusları şunlardır:

Hüseyin Cahid Bey (452), Ahmed Nesimi Bey (457), Yağcı Şefik Bey (452), Memduh Bey (455), Orfanidis Efendi (455), Faraci Efendi (454), Artas Efendi (456), Hâşim Bey (452), Hallaçyan Efendi (453), Zöhrab Efendi (450) rey.

Bu dördüncü Osmanlı Meclisi Mebusanı 4 Mayıs 1912 cumartesi günü ilk toplantısını yaptı ve Menteşe Mebusu Halil Bey Meclis-i Mebusan reisi oldu. Fakat memleket korkunç bir siyasi buhrana sürüklendi. Her tarafta kitleler halinde halkın İttihad ve Terakki fırkasından istifaları başladı. Fırkanın elinde hemen sadece ordudaki sadık fırkacı zabitler kalmış gibiydi. Bu meclisin ömrü çok kısa, ancak 4 ay kadar sürdü ve İttihad Terakki'ye ilk darbeyi o zamana kadar kendisine alet olmuş gibi görünen Sadrazam Said Paşa vurdu. Şöyle ki:

Kanunuesası'nın 43. maddesi: «Meclis-i Mebusan feshedildiği takdirde 4 ay sonra içtima edecek olan heyet-i cedidenin içtimaı, bir içtimaı fevkalâde hükmünde olup müddeti iki aydır. 4 seneden ibaret olan müddet-i memuriyeti teşrinisani iptidasında başlar» diyordu. Said Paşa son fıkranın açık manasını anlamazlıktan gelerek 1908 seçimiyle kurulan 3'üncü meclisin müddetini doldurmadan feshedildiğine göre fevkalâde bir içtima devresinde bulunan yeni meclisin de iki aylık müddeti doldurduğunu ve binaenaleyh meclisin feshiyle seçimin yenilenmesini ileri sürdü. Mecliste adem-i itimat reyî alarak düştü, yeni kabineyi Gazi Ahmed Muhtar Paşa kurdu. Meclisle hükümet arasındaki bu nokta-i nazar ihtilâfı kanunuesası üzerinde olduğundan gene kanunuesası mucibince âyanın tefsirine bırakıldı. Meclisi Âyan kararı son söz olacaktı, Âyan 5 muhalif ve 1 müstenkife karşı 28 reyyle hükümetin tefsirini kabul etti. 23 Temmuz 1328 - 5 Ağustos 1912 tarihli irade-i seniye ile meclis-i mebusan fesholundu.

İttihad ve Terakki iktidardan düşmüştü. Sıratle yeni seçimin hazırlığı başladı, fakat o sırada çıkan Balkan Harbi bu seçimi 1914'e kadar geri attı.

II. Meşrutiyet'te, Meclis-i Mebusan mensuplarına, Yıldız Sarayı'nda verilen ziyafet.

1914 SEÇİMİ (V. Meclis)

Beşinci Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nı kuran seçimdir. 1912'de İttihad ve Terakki Fırkası'nın «Sopah-Dayaklı» seçimle temin ettiği iktidar, memleketi ikiye ayırmış, yurdun her tarafından yükselen şikâyet avazeleri, halkın «Büyük Kabine» adını verdiği Ahmed Muhtar Paşa kabinesi ile padişahı meclisin feshi kararını almaya icbar etmişti. Balkan Harbi aleyhimize bir seyir alınca, «Büyük Kabine» çekildi, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kendilerine fahrî başkan telâkki ettikleri Kâmil Paşa sadrâzam oldu, buna Hürriyet ve İtilâfın iktidarı denilirse doğru olur. Balkan bozgununu İtilâfçılar da durduramadı, Edirne'yi muhasara eden, Çatalca'ya kadar gelen Bulgarlar, İstanbul'u tehdide başladı.

1912'de, İttihad ve Terakki'yi siyasi hürriyete zincir vurmakla itham eden Hürriyet ve İtilâf âciz ve zelil, başta İngiltere gelmek üzere büyük Avrupa devletlerinin

yardımindan başka sığınacak yer bulamaz iken, İttihad ve Terakki, yurdun halâskârı oldu, 1913 ikincikânun hükümet darbesini yaptı, Babıâli basıldı, Kâmil Paşa kabinesi silâh kuvvetiyle düşürüldü, Bulgar ordusu payitaht kapılarından püskürtüldü, Edirne geri alındı, Rumeli'nde yürek sızlatan büyük arazi kayıplarına katlanılarak bir an evvel sulha kavuşulma yolu tutuldu. Tarih huzurunda ikisi de suçlu iki siyasi partinin ihtirasları, bir milli felâketi getirmişti.

1914'te yapılan yeni seçime, İstanbul ve Edirne'yi kurtarmış olan İttihad ve Terakki tek parti olarak girdi ve fırkanın «bulunmaz Meclis-i Mebusan»ı kuruldu. İttihadçıların İstanbul mebusları şunlardı:

Yağcı Şefik Bey (450), Ahmet Nesimî Bey (448), Orfanidis Efendi (447), Karas Efendi (446), Hallacyan Efendi (448), İsmet Bey (445), Hüseyin Cahid Bey (444), Viktor Bey (443), Haralambidi Efendi (439), Salâh Cimcoz Bey (434), Zöhrab Ef. (428) rey.

Zamanımızda tek dereceli olarak yapılan seçimde, oy kullanan bir vatandaş topluluğu...

Bu seçimde eski muhaliflerden üç kişi müstakil olarak namzetliklerini koymuşlar, bunlardan Mizancı Murad Bey 8, eski Tokat mebusu İsmail Paşa 6, eski Dersim mebusu Lütfi Fikri Bey 6 rey almışlardı.

Osmanlı İmparatorluğu bu Beşinci Meclisi Mebusanın zamanındadır ki Birinci Cihan Harbi'ne girdi ve bu meclis, mütarekeyi mütaakıp Altıncı Mehmed Vahideddin tarafından feshedildi.

1919 SEÇİMİ (VI. Meclis)

Birinci Cihan Harbi'ne giren Beşinci Meclis, ki bir İttihad ve Terakki meclisi idi, mütarekeyi mütaakıp Altıncı Mehmed Vahideddin'in bir iradesi ile feshedildi, 20 kânunuevvel 1334/1918 tarihli bu irade çıktığında iktidarda Tevfik Paşa kabinesi bulunuyordu. Kânunusani başından itibaren gazeteler yeni seçimden bahsetmeye başladılar. Bir ara «Meclisi Mebusanın feshini mütaakıp geçecek dört ay zarfında yeni seçim

yapabilmek için, ahvali fevkalâde dolayısıyla nasıl bir imkân bulunabileceği hakkında efkârı umumiyenin gazeteler vasıtasıyla aydınlatılması hükümetçe görüşüldüğü ve matbuata verilecek izahnamenin hazırlanmakta olduğu» yolunda yarı resmî haberler çıktı, nihayet hükümet seçim hakkındaki fikrini şöylece belirtti: «Memleketin bir kısmı işgal altındadır. Seçim işlerinin kanun dairesinde yapılması imkânsızdır. Allahın lütfu ile sulh akdedilince kanun mucibince, dört ay içinde seçim yapılacaktır». Tevfik Paşa'nın çekilmesi üzerine, bu kararlık devrin Damat Ferit Paşa kabineleri kurulmaya başladı. Seçim geri kaldı. Ancak 3 teşrinievvvel 1335/1919'da Ali Rıza Paşa kabinesi kurulduktan ve Anadolu'daki Kuvayi Milliye ile İstanbul hükümeti arasında münasebet kurulduktan sonradır ki seçim işi ele alındı, defterler tanzim edilerek ikinci müntehiplerin ve mebusların seçimine başlandı. Bu seçime, memleketin

her tarafında, azınlıklardan yalnız Musevî vatandaşlar iştirak etti; seçimi gayrimeşru göstermek, bu suretle bir siyasî sabotajda bulunmak için Rumlar ve Ermeniler seçime girmediler. İstanbul'da mebus seçimi 18 kânunuevvel 1335/1919'da yapıldı ve şu zatlar mebus oldu:

Hâmid Bey, (Osmanlı Bankası meclisi idare azası 362 re), A. Salâhaddin Bey (Profesör 359), Celâleddin Arif Bey (baro reisi 350), Reşad Hikmet Bey, (hariciye müsteşarı 299), Kâmil Bey (meşihat müsteşarı 259), Adnan Bey (Adıvar, Hilâli Ahmer kâtibi umumisi 235), Muhtar Bey (elçilerden 221), Mişon Ventura Efendi (profesör 190), Lütfi Fikri Bey (Avukat, Eski Dersim mebusu 164), Hasan Ferit Bey (İtibar-ı Millî Bankası Müdürü 159), Numan Usta (Zeytinburnu fabrikaları ustabaşısı 135) rey.

Lütfi Fikri, bu seçimde de İttihad ve Terakki'nin gizli baskısını sezdiğini ileri sürerek ve ekseriyeti İttihadçılardan olan bir mecliste bulunamayacağını belirterek istifa etti. C. Arif Bey de, aynı zamanda seçildiği Erzurum mebusluğunu tercih etti. Diğer namzetlerden en çok rey alanlar Ahmed Rasim ile tüccar Sezai Bey oldu, 129' ar rey aldılar. Bu seçimde İstanbul'da kaybeden devrin tanınmış simaları şunlardır:

Vakit başmuharriri Ahmed Emin, İstiklâl başmuharriri Rauf Ahmed, Prens Sabahaddin, Samih Rifat, Hürriyet ve İtilâf ileri gelenlerinden Reşid Bey, Muslihiddin Âdil, Yusuf Akçura, Servetifünun sahibi Ahmed İhsan, şair Mehmed Emin, mimar Kemal, Mustafa Şekib, Âkil Muhtar, İkdâm Sahibi Ahmed Cevdet, Tasvir sahibi Velid EbuZZiya, Ali Emiri, Galib Kemâli, Reşid Saffet, Cevdet Paşa. Sandıktan 1 rey de Talât Paşa' ya çıktı.

Seçime resmen iştirak etmeyen Hürriyet ve İtilâf fırkası da seçimin feshini istedi ve hatta, Anadolu'dan mebus seçilmiş olan 20 kadar İtilâfçıının istifa etmesi için bir tebliğ neşretti. Meclis ilk toplantısını 12 kânunusani 1336/1920'de Fındıklı'daki binada yaptı; evvelâ meclisi padişah Vahideddin'in bizzat açacağı rivayeti çıktı ise de Vahideddin hastalığını bahane ederek meclise gelmedi, onun adına açış merasiminde Sadrazam Ali Rıza Paşa bulundu ve açış nutkunu da dahiliye nazırı Damad Şerif Paşa okudu. İlk toplantıya ancak 72 mebus gelebilmişti. Anadolu'daki millî mukavemeti temsilen Mustafa Kemal Paşa'nın meclis riyasetine gönderdiği tarihî telgrafta:

«Hâkimiyet-i milliyenin en mühim bir devre-i hayatımızda uzun bir müddet tecelli ettirilmemiş olmasından mütevellid mücadehatımız, Meclis-i Millînin küşadı ile ne-

ticelerinden birini istihsal etmiş bulunuyor. Heyet-i Milliyemiz, mukadderat-ı milliyeyi en meşru ve en kanunî merci-i tetkik ve muhakemesi olan muhterem meclise tevdi etmiş olmakla müftehir ve bah-tiyardır.» diyordu.

Fakat, son Osmanlı meclisi olacak olan bu meclisin ömrü çok kısa sürdü. 16 martta İstanbul, İtilâf devletleri askerî kuvvetleri tarafından işgal edildi. Pek az sonra istifa eden Ali Rıza Paşa'nın yerine Damad Ferid dördüncü kabinesini kurdu, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını asi ilân eden ve idama mahkûm eden mahut fetvalar ile beyanname neşredildi. 11 nisan da padişah, metni, 1918'dekinin aynı olan bir irade ile meclisi feshetti.

BİRİNCİ B. M. M.'NİN KURULUŞU

İstanbul'a hiç gitmemiş veya 11 nisan dan sonra Anadolu'ya kaçmış 89 mebus Ankara'da toplandı, boş yerler için de, vilâyet meclisleri yeni mebuslar seçti, bu suretle 23 nisan 1920'de Ankara'da 337 mebusun iştirakiyle Birinci Büyük Millet Meclisi toplandı. Riyasete Mustafa Kemal Paşa seçildi, İstanbul hükümetinin meşruiyetini tanımayan B. M. Meclisi, kendi adına nispetle bir de hükümet kurarak ve büyük tarihî mesuliyeti omuzlarına alarak millî mücadeleye devam etti.

1923 SEÇİMİ (II. B. M. M.)

Büyük zafer ile Lozan sulhü arasında yapılmış ve İkinci Büyük Millet Meclisi'ni kuran seçimdir. Türk İstiklâlini kurtaran Birinci Meclis, Türkiye'de ferdî saltanatı da ilga ederek tarihî vazifesini bitirmişti.

Seçim kanununda bir değişiklik yapıldı, 20 000 erkek nüfusun 1 mebus çıkarması ve 18 yaşını bitirmiş erkeklerin seçim hakkına sahip olması kabul edildi. Hatta, I. B. M. M.'nin bu seçim kanununu kabul eden son celsesinde Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey kadınlara da seçim hakkı verilmesini isteyen bir takrir vermiş, fakat kabul edilmemişti. Seçim hazırlığı memleketin her tarafında büyük heyecan içinde başladı, bir taraftan yer yer seçimler yapılırken, Lozan'da da sulh konferansı nazik safhalar geçirerek devam ediyordu. Bu seçimin arifesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını «Halk Fırkası»na tebdil etti ve memleketin her tarafında Halk Fırkası namzetleri kazandı. İstanbul'da mebus seçimi 28 haziran 1339/1923 perşembe günü yapıldı. H. P. namzedi olarak şu zatlar mebus oldu:

Rauf Bey (1252), Müşir Fevzi Paşa (1250), Kâzım Kara Bekir Paşa (1250), Dr. Adnan Bey (1239), Refet Paşa (1238), Muhtar Bey (1237), Abdurrahman Şeref Bey (1234), Fethi Bey (1230), Bahriye miralay Ahmed Bey

40 yıl müddetle Büyük Millet Meclisi'nin toplandığı, eski Türkiye B. M. Meclisi binası.

(1226), Doktor Refik Bey (Saydam) (1225), Süleyman Sırrı Bey (1223), Hamdullah Suphi (1213), Ali Rıza Bey (1202), Akçuraoğlu Yusuf Bey (1183), İsmail Canbulad Bey (1181) rey.

İkinci B. M. Meclisi 29 teşrini evvel oturumunda Türkiye'de Cumhuriyet idaresini kurdu. Cumhurreisliğine ittifakla Gazi Mustafa Kemal Paşa seçildi, ilk cumhuriyet hükümetini de İsmet Paşa kurdu.

1927 SEÇİMİ

Gazi, bu seçimde, siyasî otoritesini şahsen mutlak şekilde kullanmıştır. Yurdun her tarafında seçim hazırlıkları yapılırken 1 temmuz 1927'de Gazi, zaferden sonra ilk defa olarak İstanbul'a gelmiş ve büyük şehirde, emsalsiz coşkun ve samimî ve hararetili tezahüratla karşılanmıştır.

20 temmuzda müntehibisani (ikinci seçmen) seçimine başlanmış ve her tarafta C. Halk Fırkası namzetleri kazanmıştır. Bu seçimde İstanbul'da emsalsiz bir sandık alayı tertip edilmiştir: sandıklar Sultanahmed Meydanı'nda toplanmış, bayraklar, halılar, yeşilliklerle süslenerek, Ebussuud Caddesi, Babıâli Caddesi üzerinden vilâyete götürülmüştür.

Mebus seçimi 2 eylül cuma günü olmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası, hazırladığı namzet listelerini Gazi'ye tevdi etmiş ve Gazi bu seçimde namzetleri tesbit eden tek seçici olmuştur. Namzet isimleri evvelâ intihap daireleri gösterilmeden alfabetik bir

sıra ile ilân edilmiş, sonra her vilâyet halkına seçecekleri mebusların isimleri, Gazi'nin imzasını taşıyan tezkerelerle bildirilmiştir. 1 eylül tarihli İstanbul gazetelerinin klişesini neşrettikleri tezkerenin sureti şudur:

31 ağustos 927

Aziz vatandaşlarım,

Cumhuriyet Halk Fırkası namına, bütün memlekette Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığı için mebus namzeti olarak tespit ettiğim zevatın heyet-i umumiyesini itilâzınıza arz ediyorum.

Bunlardan her daire-i intihabiyeye tefrik edeceğim mebus namzetlerini ayrıca imzam tahtında arz edeceğim.

Gazi M. Kemal

Gazi tarafından seçilen İstanbul mebusları şu zatlardır:

Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam Bey, Nafia Vekili Behiç Bey, Hakkı Şinasi Paşa, Edib Servet Bey, Yusuf Akçura Bey, İhsan Paşa, Tevfik Kâmil Bey, Hamdullah Suphi Bey, Müt. Bahriye miralayı Hamdi Bey, Sabık şehremini Haydar Bey, Ziyaeddin Bey, Sabık Divanımuhasibat reisi Fuad Bey, Süreyya Paşa, Dr. Prof. Nureddin Ali Bey, Ahmed Rasim Bey, Hüseyin Bey.

Üçüncü B. M. Meclisi 1 teşrinsani 1927'de açılmış, ilk toplantısına iştirak eden 288 mebus, cumhurreisliğine ikinci defa olarak ittifakla Gazi'yi seçmiştir. Kâzım Paşa (Özalp) tekrar meclis reisi seçilmiştir.